

Karczmarczuk, Roman

"Oczerki po istorii geograficzekich otkrytij. II. Wielikije geograficzeskije otkrytija (koniec XV - seriedina XVII w.)", I. P. Magidowicz, W. I. Magidowicz, Moskwa 1983 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 31/2, 572-574

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

I. P. Magidowicz, W. I. Magidowicz: *Oczerki po istorii geograficznych otkrytij. II. Wielikije geograficzeskije otkrytija (koniec XV — seriedina XVII w.)*. Izd. Proswieszczenije Moskwa 1983 s. 399.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI TOMU *

Z zadowoleniem należy odnotować fakt ukazania się drugiego tomu znacznie poszerzonego trzeciego wydania historii odkryć geograficznych, przygotowanego do druku przez profesora Josifa Magidowicza wraz z synem Wadimem. To obszerne dzieło obejmuje swym zasięgiem okres czasu rozpoczynający się od pierwszej ekspedycji Krzysztofa Kolumba (1492 r.) do najważniejszych eksploracji połowy XVII wieku.

Prezentowana publikacja składa się z dwóch części, obejmujących łącznie 34 rozdziały. W pierwszym, drugim i trzecim przedstawiono trzy kolejne wyprawy Krzysztofa Kolumba, natomiast w czwartym podróż Vasco da Gamy i odkrycie drogi morskiej do Indii; w piątym — odkrycie Ameryki Południowej przez rywali Kolumba, w szóstym — odkrycie Brazylii przez Portugalczyków, a w siódmym ponowne odkrycie Ameryki Północno-Wschodniej. W rozdziale ósmym omówiono czwartą wyprawę Kolumba, w dziewiątym udział Amerigo Vespucciego w ekspedycjach do Nowego Łądu i pochodzenie nazwy „Ameryka”, a w dziesiątym portugalską ekspansję w Azji Południowej i badania Afryki. Na stronicach rozdziału jedenastego jest mowa o arabskich badaniach Oceanu Indyjskiego i Afryki od końca XV do początku XVI wieku, zaś w dwunastym o odkryciu przez Hiszpanów „Morza Południowego” (Oceanu Spokojnego), Florydy, Jukatana i wybrzeży Zatoki Meksykańskiej.

Rozdział trzynasty ukazuje wyprawę Ferdynanda Magellana dookoła Ziemi; czternasty — podbój Meksyku przez Ferdynanda Korteza; piętnasty — odkrycie Andów oraz podbój Peru i Chile, zaś szesnasty — legendę o „Eldorado” i wiadomości o odkryciu północnych Andów, dorzecza Orinoko i Magdaleny. W rozdziale siedemnastym wypuklono odkrycie Amazonki i dorzecza La Platy, w osiemnastym — hiszpańskie i francuskie osiągnięcia w Ameryce Północnej w dwudziestych i czterdziestych latach XVI wieku, a w dziewiętnastym — wyprawę G. Loaysy- S. del Cano oraz odkrycia Alvaro Saavaedry, Ernando Grijalvy i Ruio Villalovosa.

Rozdział dwudziesty, rozpoczynający część drugą książki, dotyczy pierwszych poszukiwań Przejścia Północno-Wschodniego; dwudziesty pierwszy — badaczy Wielkiej Brytanii, Skandynawii i Finlandii, a dwudziesty drugi — zdjęć topograficznych rosyjskich i polskich geometrów. Z treści rozdziału dwudziestego trzeciego możemy zaczerpnąć informacje o wyprawie Timofiejewicza Jermaka i jego śmierci, z dwudziestego czwartego o ostatecznym opanowaniu przez Rosjan Syberii Zachodniej, a z dwudziestego piątego o odkryciu Syberii Środkowej i Wschodniej przez rosyjskich podróżników.

W rozdziale dwudziestym szóstym zgromadzono wiadomości związane z odkryciem Morza Ochockiego, dorzecza Amuru i przejścia z Morza Arktycznego do Oceanu Spokojnego, natomiast w dwudziestym siódmym dane o nowych odkryciach w Oceanii i poszukiwaniach przez Hiszpanów Nieznanej Ziemi Południowej, zaś w dwudziestym ósmym przypomniano angielsko-hiszpańską rywalizację na oceanach. Rozdział dwudziesty dziewiąty zaznajamia czytelnika z angielskimi usiłowaniami znalezienia Przejścia Północno-Zachodniego i z pierwszymi odkryciami w zachodniej części Arktyki, zaś trzydziesty z kolonizacją Ameryki Północnej i odkryciem Wielkich Jezior. Z rozdziału trzydziestego pierwszego dowiadujemy się o odkryciach

* Recenzja pierwszego tomu tego wydawnictwa [zob.:] „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1984 s. 700—703.

i badaniach wnętrza Ameryki Południowej, z trzydziestego drugiego o holenderskiej ekspansji w Azji, o odkryciu Australii i wysp Oceanii.

W rozdziale trzydziestym trzecim nakreślono badania Azji Centralnej i Afryki Wschodniej od 1550 roku do 1650, a w trzydziestym czwartym przypomniano o zachodnioeuropejskich badaczach Madagaskaru i Archipelagu Malajskiego.

Recenzowana książka została opracowana fachowo i rzetelnie. Autorzy zadali sobie sporo trudu dla zebrania nowych, wiarygodnych informacji o niektórych etapach kształtowania się poglądów na historię odkryć geograficznych i w ten sposób mogli znacznie poszerzyć jej obecne wydanie. Warto zaznaczyć, że po drugiej edycji *Oczerków* w 1967 roku wyszło wiele prac omawiających osiągnięcia różnych narodów, głównie Hiszpanów i Portugalczyków w Ameryce Północnej i Południowej. Nie ominięto też odkryć dokonanych przez Rosjan na kontynencie amerykańskim i pierwszych rekonesansowych podróży Holendrów u wybrzeży Australii.

Wykorzystując wszystkie dostępne najnowsze publikacje W. I. Magidowicz wniósł do książki liczne poprawki i uzupełnienia. Dotyczą one w pierwszym rzędzie etapów poznawania linii brzegowej Ameryki Południowej, osiągnięć Giovanniego Verrazzano oraz wyprawy Jermaka i Moskwitina. Opracował też dwa nowe rozdziały: 11 i 34. Pierwszy — charakteryzuje dorobek arabskich badaczy Oceanu Indyjskiego i Afryki w okresie od końca XV do początku XVI wieku, zaś drugi zachodnioeuropejskich eksploratorów Madagaskaru i Archipelagu Malajskiego. Poza tym zmienił gruntownie treść rozdziału 23 pt. *Wyprawa Timofiejewa Jermaka i jego śmierć*. Oprócz tego razem z ojcem zredagował i dodał do książki następujące rozdziały: 20. — *Pierwsze poszukiwania Przejścia Północno-Wschodniego*; 21. — *Badacze Wielkiej Brytanii, Skandynawii i Finlandii*; 22. — *Prace topograficzne rosyjskich i polskich geometrów*; 32. — *Holenderska ekspansja w Azji, odkrycie Australii i wysp Oceanii* oraz 33. — *Badania Azji Centralnej i Afryki Wschodniej od 1550 roku do 1650*.

Niezależnie od tego autor napisał dla szeregu rozdziałów sporo nowych podrzdziałów: w rozdziale siódmym — *podrozdział Wyprawa Sebastiana Cabota i odkrycia Fagundisa*, w dziesiątym — *Powtórne odkrycie Madagaskaru, Portugalczycy u wybrzeży Madagaskaru, Fernandez w Monomotapie oraz Portugalczycy u wybrzeży Australii i Nowej Gwinei*. W dwunastym — *Pierwsze zdjęcia Kuby i Haiti, Podbój i początki badań Kuby*; w trzynastym — *Wyprawa Froisa i Lisboa*; w siedemnastym — *Ekspedycja Camargo*; w osiemnastym — *Pierwsza hiszpańska kolonia na wybrzeżu atlantyckim Ameryki Północnej, Ziemia Gomesa oraz Wyprawa Cabrilho i Ferrelo*. W dziewiętnastym — *Ekspedycja Grijalvy*; w dwudziestym drugim — *Zdjęcia Syberii Zachodniej i Kazachstanu*; w dwudziestym piątym — *Odkrycie morskiego przejścia na północ od Tajmyru, Odkrycie Niziny Północnosyberyjskiej i pierwsi Rosjanie na Wyżynie Środkowosyberyjskiej oraz Pierwsi Rosjanie w Zabajkalu i na Bajkale*. W dwudziestym szóstym — *Wyprawa Małomłki i Gorełogo, jak też — Amurska odyseja Bekietowa*; w dwudziestym ósmym — *Pirat-podróżnik Ingram*; w trzydziestym — *Guterres i Onate w centrum Ameryki Północnej*; w trzydziestym pierwszym — *Poszukiwanie „Eldorado” na Wyżynie Gubańskiej i „Wielki bandeirant”*, a w trzydziestym trzecim — *Ataidi, pierwsze przecięcie Afryki*.

Wspólnie z ojcem Wadim Magidowicz przygotował następujące nowe podrzdziały: w rozdziale dwunastym — *Pierwsi Hiszpanie na półwyspie Jukatan, Poszukiwanie „Wyspy Wiecznej Młodości” oraz Odkrycie Florydy i Golfsztromu*. W piętnastym — *Pochód zdobywcy Pizarra w Peru i Odkrycie południowego Chile przez Valdivię*; w szesnastym — *Odkrycie środkowego biegu rzeki Orinoko oraz „Kraj Welserów” i poszukiwanie „Eldorado” przez najemników niemieckich bankierów*. W

rozdziale osiemnastym — *Wyprawa Verrazzany*; w dwudziestym piątym — *Odkrycie rzek wschodniosyberyjskich od Anabaru do Kolymy*.

Poza tym niektóre podrozdziały zostały przez autora gruntownie przerobione: w rozdziale piątym — *Odkrycie Brazylii przez Hiszpanów*, w szóstym — *Ekspedycja Cuelh—Vespucciego*, w dziewiątym — *Druga wyprawa Vespucciego*; w dziesiątym — *Portugalczyki w Indonezji*; w czternastym — *Ekspedycje na „Morze Południowe” i odkrycie Półwyspu Kalifornijskiego*. W rozdziale piętnastym — *Odkrycie archipelagu Galapagos*; w siedemnastym — *Odkrycie Parany i Paragwaju*; w osiemnastym — *Legenda o „Ciboli” i „Siedmiu Miastach”, Odkrycie przez Hiszpanów rzeki Kolorado i zachodnich dopływów Missisipi oraz poszukiwanie „Siedmiu Miast” przez uczestników wyprawy Hernando de Soto*. W rozdziale dwudziestym czwartym — *Opanowanie dorzecza górnego Obu oraz dolnego i środkowego Jeniseju*; w dwudziestym szóstym — *Wyprawa I. Moskwitina do Morza Ochockiego*; w trzydziestym drugim — *Etapy poznawania Nowej Holandii przed Tasmanem, Pierwsza ekspedycja Tasmana i odkrycie „Ziemi Van Diemena”, Nowej Zelandii oraz wysp tropikalnej Ocenanii i Druga wyprawa Tasmana: „Nowa Holandia” — jeden łód, a w rozdziale trzydziestym trzecim — Pierwsi europejscy badacze Himalajów i Tybetu*.

Przytoczone powyżej zmiany, które wprowadzono do trzeciego wydania książki, pozwalają dostrzec ogrom wysiłku, a analiza ich treści utwierdza nas w przekonaniu, że były one niezbędne i podniosły znacznie wartość dzieła.

Jego cennym uzupełnieniem są ponadto liczne mapy i rysunki, umożliwiające lepsze zrozumienie i zapamiętanie poruszonych zagadnień.

Spis literatury zawiera czterdzieści ogólnych pozycji i osiemdziesiąt cztery odnoszące się do poszczególnych rozdziałów.

Nie wiem, dlaczego autor zdecydował się umieścić skrowidz nazwisk i wykaz nazw geograficznych dopiero w piątym, ostatnim tomie książki, skoro w pierwszym postąpił inaczej? Dla czytelnika jest to utrudnienie, ponieważ nie wiadomo, czy uda mu się uzyskać wszystkie tomy tego wartościowego dzieła.

Roman Karczmarczyk
(Wrocław)

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

Diccionario Enciclopedico Escolapio (DENES). Escolapios en Polonia y Lituania. Coordino y dirigio Luis Maria Brandrés Rey. Vol. V. Ediciones Calasancias. Salamanca 1985 227 ss. ilustr.

Nakładem Wydawnictwa kalasantyńskiego w Salamance ukazała się pierwsza część piątego tomu *Pijarskiego Słownika Encyklopedycznego*, poświęcona dziejom polskiej i litewskiej prowincji pijarów — głównie problemom nauki, oświaty i kultury.

Słownik ten — w myśl założeń autorów — ma za zadanie przybliżyć postaci wybitnych pijarów, historię poszczególnych prowincji, dzieł dotyczących misji kalasantyńskiej na przestrzeni historii Zakonu, udział pijarów w dziejach nauki i kultury.

Pijarski Słownik Encyklopedyczny — publikowany w języku hiszpańskim — tworzy całość w pięciu tomach. Dotychczas ukazał się tom drugi i pierwsza część tomu piątego. Tom drugi (Ed. Calasancias, Salamanca 1983 ss. 589) [Zob. na ten temat rec. P. Komorowskiego (W:) „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. XXIX: 1984 nr 3—4 s. 708—709], prezentujący wybitnych pijarów zasłużonych w różnych dziedzinach — również w życiu umysłowym wielu narodów — zawiera około 117